

Setkání s dlouhozobkou chrastavcovou

Vratislav Šnejdar

V květnu 2004 jsem se účastnil exkurze v Českém krasu. Procházeli jsme oblast od Srbska k Bubovickým vodopádům. Brzy ráno bylo ještě poměrně chladno, ale první sluneční paprsky začínaly hrát.

Při odpočinku před Kubrychtovou boudou jsme kousek od cesty v trávě uviděli domnělého čmeláka. Ale pohled zblízka prozradil, že šlo o méně častý hmyz — dlouhozobku chrastavcovou (*Hemaris tityus*), dnes již poměrně velkou vzácnost. Snažil jsem se k ní přiblížit a vyfotografovat ji. Při opatrném přiblížování jsem udělal několik snímků, ale dlouhozobka byla velice nervózní a brzy rychle odlétla.

Dlouhozobky nepatří mezi blanokřídlý hmyz (*Hymenoptera*) jako třeba včely, vosy nebo čmeláci, kterým jsou na první pohled podobné. Jde o motýly z čel. lišajovitých (*Sphingidae*).

Lišajovití jsou středně velkou čeledí asi s 1 000 druhů a obývají především tropy všech kontinentů. V Evropě bylo pozorováno 33 druhů, v ČR se uvádí 20 druhů, z nichž některé se zde vyskytují jen jako migranti. Jde většinou o poměrně velké

Dlouhozobka chrastavcová (Hemaris tityus) je lišajovitý motýl s denní aktivitou. Foto V. Šnejdar

motýly s typickým mohutným tělem torpédovitěho tvaru. Přední křídla jsou robustní, s pevnými žilkami na předním okraji a rozpětím 35–150 mm. Zadní křídla jsou malá a okrouhlá.

Zbarvení lišajovitých je většinou pestré, kresba na křídlech však nebývá složitá. Hlava nese krátká tlustá tykadla s háčkem na konci, velké složené oči a u většiny druhů mohutně vyvinutý sosák, který je v klidu stočený na spodu hlavy do spirály. Je dlouhý až 10 cm a umožňuje tak sání za letu. Housenky lišajů jsou tlusté a válcovité a na konci osmého článku obvykle nesou trnovitý výběžek.

Mezi lišajovitě motýly patří jak klasičtí lišajové, tak dlouhozobky. Pro lišaje je typic-

ká večerní až noční aktivita, dlouhozobky však mají aktivitu denní.

Z druhů žijících v ČR je nejhojnější dlouhozobka svízelová (*Macroglossum stellatarum*), která má trup i křídla šedohnědé barvy a na posledních člancích nese jakési „kormidélko“, plošinky černých a bílých chloupků, které jsou značně nápadné ve chvíli, kdy je dlouhozobka v letu v nehybné pozici nad květem. Dlouhozobka svízelová má v oblíbené skalní biotop a za horkých letních dnů ji můžeme pozorovat např. na skalnatých stráních Břežanského údolí a vltavských březích za Zbraslaví. Jak název napovídá, její housenky žijí na svízeli (*Galium*).

Dlouhozobky chrastavcová (*Hemaris tityus*) a zimolezová (*H. fuciformis*) mají zelená či zelenožlutá zaválitá tělíčka s příčnou černou páskou. Křídla mají sklovitě průhledná, jen s tmavým lemem a celkově připomínají čmeláky.

Lesní druh dlouhozobka zimolezová je rozšířena např. na Karlštejnku a její housenky jsou vázány na porosty zimolezu (*Lonicera*).

Námi pozorovaná dlouhozobka chrastavcová je druhem nenarušených luk, kde její housenky žijí na trsech chrastavce (*Knautia*). Dnes je již vzácná, ojedinelé se vyskytuje na ohrožených loukách v okolí radošínských lomů a hojněji v Českém krasu.

Z poměrně kuriózního důvodu je ze tří jmenovaných dlouhozobek nejznámější dlouhozobka svízelová. Pro svou oblibu skalních biotopů často zalétá do městské zástavby, kde vyhledává potravu na květinových výzdobách balkonů, např. pelargoníích a petuniích. Pro svou charakteristickou pozici nad květem při sání nektaru za letu bývá považována za kolibříka.

Zajímavý brouk z čeledi kožojedovití

Jiří Háva

V současné době je známo kolem 1 200 druhů brouků čel. kožojedovití (*Dermestidae*). V České republice se vyskytuje 47 popsáných druhů, hlavně zástupců rodů kožojed (*Dermestes*), kožešinožrout (*Attagenus*) nebo rušník (*Anthrenus*). Systematicky je druh *Thyodrias contractus* v současnosti řazen do samostatného tribu *Thyodriadini* v rámci čel. *Dermestidae*, v minulosti byl ale také řazen např. do čel. páteříčkovití (*Cantharidae*) kvůli zkráceným krovkám u samců. Vzhledem k charakteristickým znakům čel. *Dermestidae*, např. ocellus na čele dospělého jedince, je současné řazení tohoto druhu bezpochyby správné.

T. contractus má velmi charakteristickou stavbu těla. Jak jsem už zmínil, krovky u samců jsou zkrácené, u samic zakrnělé (viz obr.), proto je jako jediný zástupce čel. kožojedovitých vyčleňován do samostatného tribu.

Tento druh je škůdcem muzejních sbí-

Zleva larva, samice a samec kožojedovitého brouka Thyodrias contractus. Snímky A. Herrmann

rek a potravinových zásob v domácnostech. Ve volné přírodě (např. v Turkmenii) se vyvíjí na živočišných zbytcích v norách různých hlodavců. Dříve byl mylně považován za parazita vyskytujícího se u švábů *Blatta orientalis* a *Periplaneta americana*, což současný výzkum zcela vyvrátil.

V laboratorních podmínkách se *T. contractus* chová v insektáriích při teplotě 25 °C a při vlhkosti 43–45 %. Druhý až třetí den po kopulaci dospělých jedinců klade samice vajíčka 6–8 dní ve snůškách čítajících asi 60 vajíček. Za tři až čtyři dny po vykladení vajíček samice umírá. Inkubační doba je zhruba 19 dní. Larvy (viz obr.) se vyvíjejí asi 11 měsíců podle dostatku potravy. Ve fázi kukly přetrvávají 12–14 dní. V jednom roce se vyvíjí pouze jedno pokolení. Ve volné přírodě zimuje larva, ta se na jaře zakuklí a poté

se podle vývoje počasí líhne dospělý jedinec.

Dospělec je světle hnědé barvy, velikosti 5–7 mm, s nitkovitými tykadly, což ho zřetelně odděluje od ostatních druhů v celé čel. kožojedovití.

T. contractus se vyskytuje v Evropě, severní Africe (zde je znám např. z Egypta, kde byl nalezen v sarkofágách u mumii), dále pak v Japonsku, Kazachstánu, Turkmenistánu, Kyrgyzstánu, Rusku, Kanadě, USA a Venezuele.

V Evropě je tento druh v současnosti doložen z území Anglie, Francie, Německa, Itálie a Španělska. Zatím jediný nález z ČR publikoval autor tohoto článku v r. 2001 z Prahy. Vzhledem k rozmachu importu různých skladištních komodit a sbírkového materiálu do ČR není vyloučen výskyt tohoto druhu i na jiných místech našeho státu.

Případné zprávy nebo doplňující informace o výskytu druhu *T. contractus*, prosím, zasílejte na adresu: Jiří Háva, Branická 13, 147 00 Praha 4.